

Др Милица Кисић Божић
Дејана Васин, МА

ПИСМО ПАПЕ КЛИМЕНТА VI БИСКУПУ ЊИТРЕ, СТАРЕШИНИ ГРЧКОГ МАНАСТИРА СВЕТОГ ДИМИТРИЈА

Сажетак: У раду се, након кратког историјског увода, износи оригиналан текст писма папе Климента VI на латинском језику, а затим и његов превод на српски језик. Писмо је упућено бискупу Њитре, коме папа овим писмом поверава управу над опустелим манастиром Светог Димитрија на Сави. У том документу папа је изнео разлоге који су га навели да овај манастир препусти бенедиктинцима, дотичући се ранијег стања у манастиру, а дајући упутства за будућег настојатеља, што ово писмо чини значајним извором с обзиром на то да даје важне податке о уређењу манастира Светог Димитрија.

Кључне речи: манастир Светог Димитрија на Сави, папа Климент VI, бискуп Њитре, ред Светог Бенедикта.

Након што је Византија потиснута са Саве и Дунава крајем XII и на самом почетку XIII века, нестало је и имена старог града Сирмијума. Оно је већ тада било пренето на област која је окруживала град у вулгаризованом облику, Срем. Насеље се лагано гасило немајући повољне услове за развој. Али иза тог старог византијског Сирмијума остала је црква посвећена градском патрону, Светом Димитрију, и управо њено име је понело ново насеље које је на том месту никло током XIII века. Тако је овај манастир чинио спону и обезбеђивао континуитет између античког времена и средњег века.¹ Данашња Сремска Митровица носи оба имена – од Срема којем је дао име Сирмијум и од манастира Светог Димитрија.

¹ С. Ђирковић, *Civitas sancti Demetrii*, Сремска Митровица – у част двадесетпетогодишњице ослобођења града 1944–1969, Сремска Митровица 1969, 59.

Рана историја овог манастира није у потпуности расветљена. Црква Светог Димитрија у Сирмијуму је подигнута на прелазу из IV у V век, а када је обновљена и када ју је населило грчко монаштво, остаје непознато. То се по свој прилици збило у периоду од византијског освајања Сирмијума 1018, па све до почетка угарско-византијског рата 1071. током којег је Цркву Светог Димитрија краљ Соломон пренео из Ниша руку Светог Прокопија. То би могло да значи да је заштитник овог манастира био управо угарски краљ. Током XII века угарски краљеви су даривали овај манастир.² Поклоне је примао и од галичких кнежева.³

Пред сам крај XII века краљ Бела III је манастир са свим његовим поседи-ма поклонио лаври Светог Теодосија код Јерусалима. Овај манастир је у два маха тражио потврду ових својих права, те је папа Хонорије III издао две буле које потврђују ове дарове.⁴ Игуман Манастира Светог Димитрија није желео да пристане на поклањање манастира, него је лукавством настојао да то спречи. Пре 1228. издата је фалсификована повеља према којој је још 1057. палатин Радо пренео патронат над манастиром печујском бискупу. Исто тако је покушано да се и другим фалсификатима помере границе Печујске бискупије да би обухватила и овај манастир. На то је надбискуп Калоче, који је заправо имао јурисдикцију над манастиром, тражио и добио пристанак од папе да се оснује Сремска бискупија која би била подређена надбискупу Калоче. Њено седиште је најпре било у месту Кљ, данашњем Баноштору, а 1247. је папа дао дозволу да се премести у Манастир Светог Димитрија или Светог Ђорђа. Након спорова који су уследили са печујским бискупом, надбискуп Калоче је имао успеха – Манастир Светог Димитрија је остао у његовој дијецези, а сремски бискуп је своје седиште нашао у Цркви Светог Иринеја на десној обали Саве наспрам Светог Димитрија.⁵

Манастир је 1228. водио један процес са богатом бенедиктинском опатијом Светог Мартина de Monte Rannoniae, а 1264. га је краљ Бела IV уступио својој ћерки Ани, удовици Ростислава Михаиловича, и њеним синовима. Тада је манастир поново дошао под грчку управу, али с обзиром на то да Византија више није имала никаквог политичког утицаја на овом подручју, манастир је пропадао.⁶

2 Gy. Györfly, *Pregled dobara grčkog manastira u Svetom Dimitriju na Savi (Sremska Mitrovica) iz XII veka*, Споменица Историјског архива „Срем“, бр. 1, 2012, 20.

3 Опширније вид.: Ђ. Харди, *Галички кнежевци дародавци манастира Светог Димитрија на Сави*, Споменица Историјског архива „Срем“, бр. 1, 2012, 65–75.

4 A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, Roma 1859, 9–11.

5 Gy. Györfly, *Op. cit.*, 54–61.

6 С. Ђирковић, *Op. cit.*, 61; Gy. Györfly, *Op. cit.*, 57, 62; A. Theiner, *Op. cit.*, 273.

Документ који представљамо је писмо папе Климента VI⁷ из 1344. бискупу Њитре у коме га папа одређује за старешину Манастира Светог Димитрија. Његова жеља је била да опустели манастир, чији је игуман умро десет година раније а новог патријарх није именовао, буде обновљен под окриљем монашког реда Светог Бенедикта, и у том светлу је дао упутства бискупу Њитре. Папа наводи да су манастирска добра разграбљена и да треба да буду из руку световних лица враћена манастиру.⁸ У писму се говори о уређењу манастира, да је игумана постављао патријарх и да није био потчињен ниједном прелату у Угарској и да су у њему од оснивања служили Грци, Мађари и Словени. Папа је новом старешини дао широка овлашћења при управи над манастиром уз забрану отуђивања његове имовине.

Документ је објављен у збирци: A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, Roma 1859, 667–668, и овом приликом износимо његов текст у оригиналу а затим и у преводу на српски језик.

7 У питању је папа Климент VI (1342–1352). У време његовог понтификата Црква је постала приметно централизована. Године 1344 (исте године када је издато писмо о коме је овде реч), донео је декрет по коме су све цркве, достојанства, службе, и црквена добра подређени папској управи. Бискупи су се овој одредби безуспешно противили (*New catholic encyclopedia*, vol. 3, Washington 2000, 780).

8 Немамо података која су то добра и које је поседе манастир у то време имао, али се може докучити какво је стање било крајем XII века. Тада је манастир поседовао 26 села или делова села и у њима 6 њива, 6 винограда, један воћњак, 16 шума, 11 ливада, тршчара и острва, 11 рибака, 4 скеле, 14 цркава и у једном граду право на царину. Из поређења са другим манастирима у Угарској види се да је у то време био један од имућнијих манастира. Међутим, не знамо шта је од тих поседа преостало манастиру када га папа додељује реду бенедиктинаца. Постоји податак да је један Дубровчанин својим тестаментом даривао манастир (Gy. Györfy, *Op. cit.*, 51–52; С. Ћирковић, *Op. cit.*, 62).

Clemens episcopus etc. Venerabili fratri Vito Episcopo Nitriensi, administratori in spiritualibus et temporalibus Monasterii Grecorum sancti Demetrii Colocensis diocesis, salutem etc. Suscepte servitutis offitium, quo disponere divina universis orbis ecclesiis et monasteriis obligati, continue sollicitat mentem nostram, ut circa statum eorum salubriter dirigendum totis studiis intendamus, et ut illa, que graviter sunt collapsa, per utilis gubernatoris presidium refoventur, celere et oportunitate remedium apponamus. Nuper siquidem ad notitiam apostolatus nostri pervenit, quod in confinibus Regni Ungarie iuxta Scismaticos Regni Rasie versus Greciam in diocesi Colocensi quoddam Monasterium sancti Demetrii nuncupatum, in quo ex primaria institutione ipsius Greci, Ungari et Sclavi servire debebant, et cuilibet nationum huiusmodi fuerunt inibi distincte ac disposite mansiones, et ibi ponebatur Abbas Grecus per Patriarcham Grecorum: qui Abbas non obediebat in Regno Ungarie alicuius prelatorum, sed solum Patriarche predicto: quodque ultimo Abbate Greco Monasterii predicti defuncto, prefatus Patriarcha extunc Abbatem non posuit in Monasterio memorato, nec de Abbacia ipsius Monasterii prelatum aliquis se intromisit, et sic dictum Monasterium per decem annos vel circa vacavit et vacat, eiusque bona dissipavit et occupavit potentia laicalis, et cultus divinus in ipso Monasterio iuxta tamen Grecorum ritum interim est non modicum diminutus. Nos igitur cupientes dictum Monasterium de personis catholicis et fidelibus reformari, eiusque bona recuperari et eripi de manibus laicorum, considerantes quoque, quod tu poteris illud spiritualiter et temporaliter ad statum reducere salutarem, ac propterea gerentes in hac parte de tue fidelitatis et circumspeditionis industria fiduciam in domino specialem, Monasterium ipsum cum omnibus membris, ecclesiis et locis sibi subiectis, ceterisque bonis, iuribus, iurisdictionibus et pertinentiis eorundem, sicut ea Abbates, qui tempore dicto Monasterio prefuere, obtinebant, in spiritualibus et temporalibus fraternitati tue auctoritate apostolica commendamus, curam et administrationem plenam, generalem et liberam Monasterii, membrorum, ecclesiarum et locorum omnium, iurisdictionum et iurium predictorum, in eisdem spiritualibus et temporalibus per te vel alium seu alios, quod vixeris, libere gerendas et exercendas, prout ad Abbates predictos pertinuit, tibi tenore presentium committentes: ita quod de fructibus, redditibus, proventus eiusdem Monasterii ordines et disponas, prout tuis et eiusdem Monasterii commoditatibus noveris expedire, et Abbates predicti disponere et ordinare consueverant et debebant, alienatione bonorum immobilium dicti Monasterii, membrorum, ecclesiarum et locorum predictorum, nec non paramentorum et ornamentorum in eis ad cultum divini nominis deputatorum tibi penitus interdicta. Volumus tamen, quod tu prefatum Monasterium de Monachis nigris Latinis Catholicis ordinis sancti Benedicti professoribus reformare, ac in eo certum ipsorum Monachorum numerum iuxta ipsius Monasterii facultatum exigentiam, super quo tuam oneramus conscientiam, ponere et tenere ad divinum ibidem celebrandum offitium et perpetuum famulatum altissimo impendendum, eisque in necessariis providere congrue de bonis dicti Monasterii continue tenearis: quodque ipsi Monachi post obitum tuum et eorum posteri

imperpetuum personam ydoneam eiusdem ordinis S. Benedicti iuxta canonica instituta in Abbatem dicti Monasterii eligant, per loci ordinarium confirmandum, non obstantibus quibuscumque constitutionibus apostolicis ac statutis et consuetudinibus Monasterii et ordinis predictorum contrariis, iuramento, confirmatione apostolica vel quacunque firmitate alia roboratis. Tu igitur curam et administrationem huiusmodi sic geras solícite, fideliter et prudenter, et circa recuperationem et defensionem bonorum et iurium ipsius Monasterii studium attente solícitudinis adhibere procures, quo a retributore bonorum omnium eterne retributionis premium assequi merearis, nosque fidelitatem et devotionem tuam possimus per effectum operis propter hoc dignis in domino laudibus commendare. Datum apud Villamnovam Avinionensis diocesis XV. Kal. Aprilis. Anno Secundo.

Превод:

Бискуп (папа) Климент поздравља Вита, бискупа Њитре, старешину духовног живота и здања итд. грчког Манастира Светог Димитрија у Калочкој бискупији. Непрекидно се старам – у погледу дужности служења које сам се прихватио, а која ме обавезује да ширим духовност по свим црквама и манастирима на свету – да свим силама настојим да њима управљам ваљано, да оно што је озбиљно урушено буде обновљено захваљујући будности корисног управника, те да му се [ономе што је урушено] пружи благовремен и прикладан лек. Тако је недавно Моје апостолство примило к знању да се у суседству Угарског, надамак шизматичког Рашког краљевства, а насупрот Грчкој, у Калочкој дијецези, налази извесни грчки манастир посвећен Светом Димитрију, у којем је од самог његовог оснивања требало да служе Грци, Мађари, Словени и сви други тамошњи житељи, те да је грчки патријарх на његово чело постављао опата који није био одговоран ниједном од угарских прелата већ искључиво поменутом грчком патријарху. Након што је последњи опат грчког манастира преминуо, наречени патријарх није именовao опата овог манастира, нити се у опатији појавио неки прелат за њега одговоран, па је стога поменути манастир већ десет година био и јесте без управника, а световна власт присвојила је и нештедимице расипала његова добра. Божански култ у овом манастиру, премда некада грчки, у међувремену је у немалој мери ослабио. У жељи, дакле, да горепоменути манастир поново предам католицима и верницима, те да повратим његова добра и отргнем их из руку световних лица, а имајући у виду да си ти кадар да га излечиш и вратиш му негдашње здравље – како у погледу духовног живота тако и у погледу самог здања – имајући притом посебно поверење у тебе као управника (у смислу твоје оданости и темељности твог надзора), препуштам ти тај манастир са свим његовим живљем, црквама, подређеним

му насељима, те осталим добрима, законима, јурисдикцијама и свиме што се на њега односи – управо онако како су они својевремено били поверени опатима који су манастиром управљали. Твом апостолском ауторитету препуштам пуну бригу и управу, општу и слободну, и у погледу духовног живота, и у погледу здања манастира, људства, цркава те места која подлежу његовим јурисдикцијама и законима, да их слободно спроводиш док год будеш жив – било ти, било други које за то одредиш, и то управо онако како је то било поверено негдашњим опатима – све ти то препуштам овим писмом. Додељујем ти право да управљаш и располагаеш добрима и приходима манастира онако како знаш да је и на твоју добробит и на добробит манастира, баш као што су имали обичај претходни опати. Строго ти се забрањује отуђивање непокретних добара манастира, његовог људства, цркава, већ поменутих насеља, као и свечаних одора, украса и целокупног црквеног инвентара који се користи у име божанског култа. Наглашавам и своју жељу да поменути манастир обновиш у корист црних монаха, латинских проповедника Светог Бенедикта, и саветујем ти да, у складу са скромним могућностима манастира, у њега поставиш изванредан број монаха како би они ту обављали дужност слављења Бога и своју узвишену монашку службу, те да се стално стараш да они на прикладан начин располажу неопходним манастирским добрима. Нека сами монаси и њихови наследници након твоје смрти по утврђеном канону бирају погодну особу из реда Светог Бенедикта за опата овог манастира и нека управа сваког новоизабраног опата буде потврђена без кошења са одредбама и статутима апостолским, по обичају и реду, сасвим у складу са обичајима и редом манастира и овог монашког братства, а који су потврђени заклетвом, апостолском потврдом или неком другом врстом правоснажности. Ти, дакле, настој да тако спроводиш бригу и управу – одано, мудро и прилежно, уз сталну посвећеност повраћају и одбрани добара и закона овог манастира – да за то заслужиш највећу награду: сам ће ти Господ за то платити, а ја ћу, у складу са твојим учинком, хвалоспевима пред Господом твоју оданост и посвећеност засигурно препоручити. Издато у Виланови, у Авињонској дијецези, 18. марта, друге године Климентовог папства.

Milica Kisić Božić, PhD

Dejana Vasin, MA

THE LETTER FROM THE POPE CLEMENT VI TO THE BISHOP OF NITRA, THE PREFECT OF THE GREEK MONASTERY OF SAINT DEMETRIUS

SUMMARY

The letter of Pope Clement VI represents an important source for the cognition of the conditions and organization of the monastery of Saint Demetirus on the Sava river, because the Pope, giving his instructions to the Bishop of Nitra, mentions the previous organization of the monastery. Monastery goods are written about as well as the detailed instructions how to live in the monastery under the auspices of the order of Saint Benedictus. There is the original text of the letter and its translation into Serbian.